Toespraak Thom de Graaf jubileumcongres

Beste Democraten, Vijftig jaar geleden was ik een jongetje van negen jaar in een korte broek en woonde ik achter de bollenvelden, ver verwijderd van het rumoer in de hoofdstad. Ik had geen idee wat daar gebeurde, welke sociale, culturele en seksuele revoluties inmiddels waren uitgebroken. Geen idee ook dat er een nieuwe beweging ontstond om te zorgen dat de politiek meebewoog met die revoluties in plaats van gezapig achterover te leunen in de fauteuils van de macht. D66 werd geboren en ik was er niet bij. Te jong. Net zoals mijn oudere broer en zusje een paar jaar daarvoor de Beatles in levende lijve in Treslong hadden gezien en ik niet. Te jong…

Ik was er in 1966 niet bij, maar ik heb dat later proberen goed te maken. Inmiddels ben ik met die beweging van toen, die schokgolf in de Nederlandse politiek, al zo'n veertig jaar verstrengeld geraakt, ik weet eigenlijk niet beter. D66 is een houding, een manier van in het leven staan: redelijk, radicaal waar nodig, optimistisch en veranderingsgezind. Ik hoop dat dat nooit over gaat!

Vijfendertig jaar na de oprichting, toen ik zelf partijleider mocht zijn, zei ik tijdens de jubileumviering van toen dat D66 een stroming in de samenleving vertegenwoordigt die zich niet wil neerleggen bij de vanzelfsprekendheid van macht en die uitgaat van de vrije keuze en verantwoordelijkheid van individuele mondige mensen. Wij zijn van die stroming de politieke bedding en daarin ligt ook onze continuïteit. En dat is nu, weer vijftien jaar later, gelukkig nog precies hetzelfde. Ondertussen is de wereld wel totaal veranderd en ik zelf ook. Laat ik het zo zeggen: te jong ben ik niet meer. Hoewel, voor de Eerste Kamer… Twee jaar geleden hebben jullie mij aangewezen als lijsttrekker voor de Eerste Kamer en sindsdien leid ik een prachtige fractie van tien van de vijfenzeventig zetels.

U kent onze fractieleden natuurlijk en de regering heeft ze ook leren kennen: zij brengen groot maatschappelijk gezag mee in het debat, ze leggen de vinger op de zere plek in de wetgeving en ze dragen alternatieven aan die ministers en staatssecretarissen dwingen om nog eens heel goed na te denken over hun voorstellen te verbeteren. Mag ik een paar voorbeelden noemen waar D66 het verschil maakt in de Eerste Kamer op de inhoud, de kwaliteit van beleid?

Ik denk aan de motie van Hans Engels waardoor nu eindelijk in de Grondwet wordt opgenomen dat Nederland een democratische rechtsstaat is en moet blijven. Ik denk aan de manier waarop Paul Schnabel

samen met anderen staatssecretaris Dekker dwong om zijn mediawet aan te passen zodat voortaan bewindslieden niet meer hun eigen mannetjes kunnen benoemen bij de publieke omroep. Ik denk aan hoe Joris Backer en Alexander Rinnooy Kan eind vorig jaar met eindeloos geduld het Belastingplan wisten aan te passen met meer vergroening en meer banen tot gevolg. En hun verzet tegen de slechte wetgeving voor ZZP'ers. De Omgevingswet waar Petra Stienen een brug sloeg tussen bezorgde lokale bestuurders, nationale regels en grensoverschrijdende ontwikkelingen. Henriette Prast die zich met ijzeren volharding stortte op het gebruiksvriendelijk maken van elektronisch berichtenverkeer van de Belastingdienst en op het Europees kader voor het herstel van banken. Herman Schaper die als oud-ambassadeur bij de NAVO en de VN de internationale veiligheidssituatie haarscherp analyseert, Henk Pijlman die zijn grote ervaring als onderwijsman natuurlijk niet verloochent, maar ook scherp toeziet op wetgeving over de gasboringen in Groningen. En natuurlijk Annelien Bredenoord, benjamin van onze fractie maar ondertussen vraagbaak voor iedereen over dataprotectie, patiëntenrechten en medische ethiek. Ik wil maar zeggen, met zulke senatoren heb je eigenlijk geen fractievoorzitter meer nodig, het gaat vanzelf hartstikke goed.

In de Eerste Kamer speelt D66 een duidelijke en constructieve rol. Natuurlijk zijn wij kritisch op dit kabinet, wie is dat niet? Noodzakelijke hervormingen, bijvoorbeeld van de arbeidsmarkt of het belastingstelsel, bleven te lang uit, waren te mager of zijn doorgeschoven naar de volgende ronde. Het energiebeleid is niet ambitieus genoeg, de inzet in Europa halfslachtig en halfhartig, de decentralisaties zijn slecht begeleid en de bestuurlijke organisatie van Nederland ligt er na vier jaar minister Plasterk nog even beroerd voor als daarvoor.

Maar wij zijn vooral kritisch over de bescherming van de rechtsstaat. Als dit kabinet ergens heeft gefaald dan wel hier. Vier opeenvolgende VVD-bewindslieden die er een potje van maken: de politieorganisatie uit de hand gelopen, de rechtsspraak kaal geplukt, rechtsbescherming een ondergeschoven kindje geworden, geen bemiddeling meer in strafzaken vanwege het geld, onduidelijkheid over deals met criminelen, boze rechters, boze officieren van justitie, boze advocaten en het departement opgeblazen. Tel uit je winst. Vanuit onze verantwoordelijkheid als Eerste Kamer voor de kwaliteit van wetgeving, de uitvoerbaarheid, de handhaafbaarheid en de bewaking van de rechtsstaat, zou ik zeggen: het is mooi geweest met de VVD op Justitie. Doe dat Nederland niet nog eens vier jaar aan!

Democraten, 66 heeft al vijftig jaar een democratische agenda en die is nooit af. Onze partij heeft altijd twee dingen tegelijk willen doen: in de eerste plaats zonder dogma's praktische politieke oplossingen aandragen die sociale bevlogenheid en individuele vrijheid aan elkaar verbinden. Zo nemen wij onze plaats in tussen de andere partijen. Maar ook heeft D66 een dieperliggende opdracht en dat is om permanent te

werken aan verandering van de politieke cultuur en de democratische structuur. De democratie nieuwe zuurstof geven en kiezers niet alleen maar een stem maar een echte keuze. Dat zit in de genen van de partij, daar kunnen we geen afstand van doen. We heten Democraten en niet zonder reden.

Waar ging het indertijd de oprichters om? Zij zagen een vermolmd politiek systeem. Kiezers die niet rechtstreeks over de macht beslissen. Toegenomen mondigheid die niet werd weerspiegeld in toegenomen betrokkenheid. Kabinetten die op veilige afstand van de kiezers werden gemaakt in afgeschermde onderhandelingen tussen fractievoorzitters, waardoor parlementaire meerderheid en kabinet ongezond op elkaar werden geplakt. Zo kwam er van onafhankelijke controle door de Tweede Kamer bitter weinig terecht. Daar moest verandering in komen, vonden de oprichters.

Laten we eerlijk zijn: het is allemaal nog steeds zo, ondanks de inspanningen van D66 door de jaren heen. We stelden meermalen een nieuw kiesstelsel voor: kansloos. We streden voor een gekozen formateur of minister-president: geen interesse bij andere partijen. We wisten bijna een beslissend correctief referendum voor elkaar te krijgen, maar Wiegel hield dat tegen. En we vochten, ik mag wel zeggen tot bloedens toe, voor een rechtstreeks gekozen burgemeester en ook die sneuvelde, dit keer omdat de PvdA – ooit een bondgenoot- de voet dwars zette. Heeft D66 gefaald? We hadden het misschien soms beter of handiger kunnen doen, zeker. Maar wie werkelijk faalden waren de partijen die zich wentelden in de gevestigde structuren en die elke wezenlijke stap om onze democratie bij de tijd te brengen, blokkeren. Macht die zich opsluit in zijn eigen gelijk.

Beste Democraten, D66 had met die staatsrechtelijke vernieuwing op kunnen houden toen het zo ingewikkeld bleek. Dat hebben we gelukkig niet gedaan en dat moeten we ook niet doen, ook al hangen we er onze partij niet meer aan op. De inspiratie van vijftig jaar geleden is nog steeds onverminderd nodig. Want wie geen achterstallig onderhoud pleegt, laat democratie eroderen. Sterker nog: er zijn alleen maar redenen bijgekomen. In het kort komen die er op neer dat democratie te belangrijk is om aan populisten over te laten!

Want die willen allemaal heel graag een referendum en een gekozen machthebber, maar met heel andere motieven. D66 is altijd uitgegaan van de kracht van de vertegenwoordigende democratie, het verbond tussen de kiezers en de volksvertegenwoordiging. Daarom zijn veel van onze voorstellen altijd gericht geweest op versterking van het parlement en het mandaat van de volksvertegenwoordiger. Dat mandaat moet minder van de partij zijn en meer van de kiezer. Daarom willen wij een ander kiesstelsel met herkenbare Kamerleden die steunen op eigen kiezers. En daar tegenover een gekozen premier of een

gekozen burgemeester die niet de almacht krijgt maar moet samenwerken met volksvertegenwoordigers, daarvan afhankelijk is. En een referendum als uiterste correctiemiddel, een noodrem wanneer belangrijke besluiten van regering en parlement geen draagvlak meer hebben. Als aanvulling op de representatieve democratie, niet als een vervanging.

En dat is wat populisten nu juist wèl willen: de volksvertegenwoordiging omzeilen, opzij zetten met eendimensionale meerderheidsuitspraken. Dat is niet de goede weg, sterker nog, dat is een gevaarlijke weg. Democratie is geen platte 50% plus 1. De kwaliteit van een democratische samenleving valt niet alleen af te meten aan de invloed van de bevolking op de macht, maar ook aan de kwaliteit van de besluitvorming, aan de zorgvuldige afweging van belangen en aan het respect voor de rechten van minderheden. Democratie is meer dan alleen maar digitale antwoorden op digitale vragen. Het gaat juist om de mix.

Democraten, Laten wij onze democratische idealen vasthouden en er aan blijven werken. Maar dan ook ze glashelder onderscheiden van de platte ideeën van Wilders, Roos en wie heb je nog meer. Ik pleit er voor dat we nog eens grondig kijken naar de drempels en de reikwijdte van het referendum: zo snel mogelijk een beslissend, bindend correctief referendum met hoge drempels in plaats van het raadgevende referendum van nu, dat zorgt voor verwarring en hopeloos misbruikt wordt.

De democratische agenda van D66 is nog lang niet af. En het gaat om veel meer dan die kroonjuwelen, alleen het woord al. We moeten nieuwe paden durven te betreden, zoals afgelopen week nog aangewezen door al die raadsleden en lokale bestuurders. Sterke volksvertegenwoordigers, kiezers die meedoen en een echte keuze hebben, bestuurders die verantwoording afleggen en vertrouwen vragen. Ja, er is nog heel veel te doen!

Tot slot, Democraten, Eerste Kamerlid voor D66 zijn is een lastige opgave. Want de partij zet elke keer weer in het verkiezingsprogramma dat wij eigenlijk overbodig zijn, nu ook weer: opheffen die Kamer! Wees gerust: wij zijn het met u eens. Alleen denken we dat het voorlopig nog niet gebeurt. Wij voelen ons als een met uitsterven bedreigde diersoort, alleen gaat het traag en zijn er van ons steeds meer bijgekomen in plaats van steeds minder…Wij willen graag dat jullie gedurende dat tergend langzame afscheid van de Eerste Kamer toch nog weten dat wij bestaan en aan de toekomst van de partij bijdragen.

Daarom dit boek: Redelijk Radicaal. Vijftig jaar D66. Geschreven door alle huidige Eerste Kamerleden van D66 en een aantal van onze illustere voorgangers, waaronder natuurlijk Jan Terlouw. En de Hollandse

koopman in mij zegt: in de boekhandel voor 19,99, maar hier op het congres voor 15 euro. Een koopje voor zoveel mooie beschouwingen over toen, nu en vooral straks! Kortom: de Eerste Kamer zal nog wel even bestaan, maar voor dit boek geldt: zolang de voorraad strekt!

Dank u wel.